

ZASADA ŁĄCZENIA TEORII Z PRAKTYKĄ W UJĘCIU AUTORÓW ZNOWELIZOWANEJ „PODSTAWY PROGRAMOWEJ KATECHEZY”

T r e ś ć: – 1. Łączenie teorii z praktyką – geneza, idea i zasadność. – 2. Łączenie teorii z praktyką w znowelizowanej „Podstawie programowej katechezy”. – 3. Implikacje katechetyczne. – Zusammenfassung

Nauczanie religii, niezależnie od zmieniających się uwarunkowań społecznych i edukacyjnych, zawsze było i jest traktowane jako proces dydaktyczny, na który składa się szereg różnych elementów. Obok celów i treści katechetycznych za kluczowe uznaje się normy postępowania dydaktycznego, nazywane tradycyjnie zasadami nauczania¹. Określają one sposób realizacji teleologii kształcenia religijnego w szkole oraz dążenia do przekazywania wiedzy religijnej i kształtowania związanych z tym umiejętności². Wśród nich najczęściej wymienia się zasadę: pogłębłości, przystępności w nauczaniu, nazywaną też zasadą stopniowania trudności, systematyczności, świadomego i aktywnego udziału uczniów, kształtowania umiejętności uczenia się, łączenia teorii z praktyką, indywidualizacji i zespołowości, trwałości wiedzy uczniów, samodzielności, podmiotowości³. Przestrzeganie wyżej wymienionych zasad kształcenia, jak twierdzą na podstawie badań empirycznych współcześni dydaktycy katechezy⁴, pozwala nauczycielowi religii nie tylko zaznajamiać uczniów z podstawami usystematyzowanej wiedzy, ale także aktywizować do samodzielności poznawczej, rozwijać ich zainteresowania i zdolności intelek-

---

¹ W tym miejscu warto zauważyć, że współcześnie termin „zasady nauczania” odnosi się nie tylko do działalności edukacyjnej nauczyciela, ale także do aktywności uczniów. Wskazuje on na normy postępowania dydaktycznego, których przestrzeganie w czasie planowania i realizacji zajęć gwarantuje poprawną, zgodną z teoretyczno-praktycznymi prawidłowościami organizację zajęć. Zob. więcej o tym np. w: P. B a b e l, Zasady skutecznej edukacji, Psychologia w Szkole 2 (2007), s. 67–78; F. B e r e ż n i c k i, Dydaktyka kształcenia ogólnego, Kraków 2001, s. 233nn; J. S z p e t, Dydaktyka katechezy, Poznań 1999, s. 98nn.

² Tamże; M. K o r d u l, Dydaktyka dla katechetów, Świdnica 2007, s. 74.

³ Tamże; W. K u b i k, Zarys dydaktyki katechetycznej, Kraków 1990, s. 209–247; T e n z e, Zasady dydaktyczne w katechezie młodzieży, w: Abyśmy podtrzymywali nadzieję. Księga Jubileuszowa ku czci ks. prof. Romana Murawskiego SDB, red. P. Tomasiak, Warszawa 2005, s. 201–212.

⁴ Zob. np. J. M a s t a l s k i, Zasady edukacyjne w katechezie: na podstawie badań przeprowadzonych w krakowskich gimnazjach, Kraków 2002.

tualne, wspomagać w kształtowaniu przekonań, poglądów i postaw (także religijno-moralnych i społecznych): Poszczególne zasady nauczania służą więc realizacji ogólnych celów katechetycznych, czyli wymagań ogólnych i pomagają w efektywnym przekazie treści programowych opisanych w kategoriach wymagań szczegółowych, zaplanowanych w różnych typach szkół i etapów nauczania religii. Jako reguły planowania zajęć w zakresie aktywizacji uczniów oraz organizowania i prezentowania wiadomości określają jakość postępowania katechety w czasie przygotowania i prowadzenia lekcji religii oraz kierunek czynności uczenia się dzieci i młodzieży⁵. Dlatego zasługują na szczególną uwagę, zwłaszcza z uwagi na zmiany edukacyjne, które mają służyć podnoszeniu efektywności kształcenia i sprostać wyzwaniom zmieniającego się świata.

Jedną z istotnych zasad nauczania jest zasada łączenia teorii z praktyką. Jej szczególna rola uwidacznia się w dobie edukacji ukierunkowanej na powiązanie treści przedmiotowych z doświadczeniem osobistym uczniów oraz z wyzwaniami jakie społeczeństwo stawia wobec szkoły i jej absolwentów. Również nadrzędny cel nauczania religii jakim jest wspieranie uczniów w odkrywaniu osoby Jezusa Chrystusa i jego orędzia ewangelicznego, w zjednoczeniu z Nim, a nawet w głębokiej zażyłości oraz przyjęciu Jego nauki i kierowaniu się nią w codziennym życiu, jak też praktykowaniu wiary we wspólnocie Kościoła⁶, ukazuje potrzebę respektowania zasady łączenia teorii z praktyką. W związku z tym powstaje szereg pytań: na czym polega zasada łączenia teorii z praktyką, czyli w czym wyraża się jej istota? Jaka jest jej geneza? Dlaczego należy łączyć teorię z praktyką? Jak tę zasadę ujmują autorzy znowelizowanej „Podstawy programowej katechezy”, zatwierdzonej w 2010 roku? jakie wynikają z tego implikacje katechetyczne dla twórców programów, podręczników i materiałów do nauczania religii? Na te pytania zostanie udzielona odpowiedź w poniższych analizach.

I. ŁĄCZENIE TEORII Z PRAKTYKĄ – GENEZA, IDEA I ZASADNOŚĆ

Łączenie teorii⁷ z praktyką⁸ należy do podstawowych zasad, które we współczesnej szkole wiążą się wprost z wiodącymi standardami kształcenia takimi, jak np. ograniczanie wiedzy, którą uczeń ma opanować na rzecz wspierania go w rozwijaniu kompetencji kluczowych, ważnych w życiu, preferowanie nauczania treści integralnie ujmowanych, skupionych wokół różnych problemów i projektów, eliminowanie wiedzy teoretycznej na rzecz wiedzy użytecznej, przydatnej uczniom

⁵ Tamże.

⁶ Zob. i por. Konferencja Episkopatu Polski, Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce, Kraków 2001, 21–22.

⁷ Pod pojęciem tym najczęściej w dydaktyce rozumie się „zespół twierdzeń wyjaśniających daną dziedzinę rzeczywistości oraz mechanizmy jej przekształcania”. Zob. W. Okoń, Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej, Warszawa 1998, s. 181.

⁸ Zwykle dydaktycy pojęcie „praktyka” stosują na określenie materialnej działalności człowieka, przekształcającej rzeczywistość stosownie do potrzeb indywidualnych i społecznych. Zob. Tamże, s. 181–182.

w codziennych sytuacjach i w dalszym życiu. Właśnie normy dydaktyczne, a więc także zasada łączenia teorii z praktyką są ustalane na podstawie analizy teoretyczno-empirycznej procesu nauczania-uczenia się w szkole. Zmiany zachodzące w koncepcji edukacji decydują zatem o różnym podejściu do poszczególnych zasad oraz roli jaką przypisuje się im na etapie planowania, organizacji i realizacji zajęć. W wyniku tych badań wykrywa się prawidłowości dotyczące określonych elementów dydaktycznych i zjawisk edukacyjnych oraz dostrzega i ukazuje wzajemne, ściśle powiązane zależności między podstawowymi składnikami procesu nauczania-uczenia się, którymi są: uczeń, nauczyciel oraz zaplanowane w programie treści nauczania⁹. Wszystko to służy nie tylko wypracowaniu nowych zasad, ale także doprecyzowaniu zasad, które zostały już przyjęte w dydaktyce i sprawdzone w praktyce. Takie działania znajdują się również u podstaw wypracowania i określania zasady łączenia teorii z praktyką. Innymi słowy, na podstawie nowych tendencji w edukacji i wyraźnego dowartościowania skutecznego, powiązanego z życiem nauczania, łączenie teorii z praktyką, mimo iż należy do tradycyjnych zasad, wypracowanych na początku tworzenia norm dydaktycznych, nabiera obecnie szczególnego znaczenia. Trudno bowiem wyobrazić sobie nauczanie we współczesnej szkole, w którym akcenty położone są na wiedzę teoretyczną, abstrakcyjną czy też na encyklopedyzm bez powiązania treści nauczania z praktyką szkolną i z życiem codziennym uczniów. Co więcej, jak dowodzą badania prowadzone przez dydaktyków, wyniki uzyskiwane przez ucznia w znacznym stopniu zależą od jego aktywności umysłowej i zdolności stosowania wiedzy teoretycznej w sytuacjach problemowych, czyli nabywania umiejętności¹⁰. Właśnie w wyniku obserwacji uczniów w toku lekcji, jak też w pozalekcyjnych i pozaszkolnych sytuacjach problemowych oraz na podstawie systematycznych badań empirycznych oczywista wydała się dydaktykom konieczność wdrażania uczniów do dostrzegania, stawiania i rozwiązywania różnych problemów nie tylko teoretycznych, ale także praktycznych, które niekiedy nawet znacznie wykraczają poza zakres projektowanych w programach treści nauczania, jak też wspomaganie ich w nabywaniu związanych z tym umiejętności, czyli respektowania zasady łączenia teorii z praktyką.

Właściwe rozumienie zasady łączenia teorii z praktyką wymaga uznania w punkcie wyjścia integralnego związku między teoretycznie poznawaną rzeczywistością, a zastosowaniem tej wiedzy w praktyce – głównie w działaniu społecznym. Samo łączenie teorii z praktyką, wyjaśniając dalej ideę tej zasady, jest odpowiedzią na konieczność powiązania procesu kształcenia w szkole z życiem oraz unikania niebezpieczeństwa encyklopedyzmu i przekazywania jedynie zestawu gotowej, abstrakcyjnej dla ucznia wiedzy, której nie potrafi on zastosować w sytuacjach problemowych w szkole i w życiu¹¹. Tym samym zasada łączenia teorii z praktyką dowartościowuje rolę praktyki w edukacji szkolnej. Jednocześnie uwzględnia prawidłowości procesu

⁹ Pisze o tym np. T. P a n u ś, Zasady dydaktyczne w procesie katechetycznym, w: Dydaktyka katechezy, t. 1, red. J. Stala, Tarnów 2004, s. 141–143.

¹⁰ Zob. np. M. Ś n i e ż y Ń s k i, Zarys dydaktyki dialogu, Kraków 1998, s. 123–153; T e n z e, Dialog edukacyjny, Kraków 2001, s. 215–240.

¹¹ F. B e r e ż n i c k i, jw., s. 243–244; J. P ó ł t u r z y c k i, Dydaktyka dla nauczycieli, Toruń 1999, s. 111–112.

poznawczego, czyli odbioru informacji, w którym szczególnie miejsce zajmuje nie tylko przyswajanie wiedzy, myślenie abstrakcyjne, ale także spostrzeżenia, kojarzenie, wyobrażenia, obserwacja, myślenie konkretno-praktyczne, czyli odbiór informacji, przetwarzanie ich i wykorzystanie w działaniu¹². W konsekwencji sprawia, że teoria nie traci swojego charakteru poznawczego i praktycznego, a praktyka nie ogranicza się jedynie do utylizyzmu. Co więcej, zasada łączenia teorii z praktyką decyduje o wspieraniu uczniów w operatywności wiedzy, czyli w posługiwaniu się zdobytą w czasie nauki szkolnej i pozaszkolnej wiedzą oraz w wykorzystywaniu jej w świadomy i planowy sposób w różnych sytuacjach problemowych¹³. Służy też przygotowaniu dzieci i młodzieży do racjonalnego posługiwania się wiedzą teoretyczną w różnych sytuacjach życiowych oraz do przekształcania otaczającej rzeczywistości. Jednocześnie chroni zarówno przed werbalno-abstrakcyjnym nauczaniem, typowym dla encyklopedyzmu, jak też przed utylizyzmem dydaktycznym. Odwołanie się podczas lekcji do sytuacji życiowych czyni dla dzieci i młodzieży wiedzę teoretyczną zarozumialszą i potrzebniejszą, a także bardziej trwałszą. Samo natomiast powiązanie wiedzy teoretycznej z życiem wyrabia u uczniów przekonanie o użyteczności wiedzy, a przy tym wywołuje pozytywną motywację do nauki. Ma zatem decydujący wpływ na aktywność własną ucznia podczas zajęć (np. lekcji, spotkań pozalekcyjnych)

Tak ogólnie określona zasada łączenia teorii z praktyką może występować w różnej postaci. Zwykle polega na łączeniu treści poznawczych i myślenia teoretycznego z treściami i myśleniem o charakterze praktycznym. Jej zastosowanie występuje w toku sytuacji edukacyjnych, w których następuje przejście od myślenia abstrakcyjnego, teoretycznego, opartego na twierdzenia naukowych oraz związkach między nimi do myślenia konkretnego, praktycznego, opartego na spostrzeżeniach i wyobrażeniach oraz analogiach między nimi¹⁴. Trochę innego rodzaju procesy łączenia teorii z praktyką mają miejsce podczas wiązania zdobywanych wiadomości w struktury i posługiwania się nimi w praktyce. Zwykle następuje to podczas zdobywania przez ucznia kolejnych wiadomości¹⁵. Procesom tym towarzyszy przewidywanie i wyjaśnianie zjawisk oraz dowodzenie i sprawdzanie twierdzeń na podstawie posiadanej wiedzy i osobistego doświadczenia¹⁶. Również łączenie nauki z techniką polegające na przechodzeniu od praw naukowych do zasad techniki przy jednoczesnym zachowaniu systematyczności nauczania (także logicznego układu treści) stanowi jedną z kilku, typowych dla nauczania przedmiotów matematyczno-przyrodniczych i technicznych, postaci łączenia teorii z praktyką¹⁷. Z kolei łączenie poznania z działaniem należy do priorytetowej, najczęściej występującej w przedmiotach humanistycznych, a więc także w nauczaniu religii, postaci wiązania teorii z praktyką. Obejmuje ono czynności planowania i wykonywania różnorodnych

¹² Zob. więcej o tym np. w: J. M a s t a l s k i, *Zasady nauczania w procesie kształcenia*, Kat 47: 2003, nr 3, s. 14–20.

¹³ F. B e r e ż n i c k i, *iw.*, s. 243–244.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Tamże.

przedmiotów i czynności związanych z treścią nauczania. Uczniowie, podejmując określone działania są zobligowani do posługiwania się prostymi narzędziami pracy, a jednocześnie wyrabiają w sobie umiejętności, nawyki i sprawności. W rzeczywistości szkolnej, podczas lekcji i zajęć pozalekcyjnych, ma miejsce wzajemne przenikanie i powiązanie wszystkich, wyżej opisanych postaci łączenia teorii z praktyką¹⁸. Zawsze też zasada łączenia teorii z praktyką implikuje podejmowanie działań edukacyjnych, które są powiązane z życiem, zwłaszcza z otaczającą rzeczywistością przyrodniczą, społeczną, techniczną, kulturalną oraz odpowiadają na potrzeby i wyzwania społeczne¹⁹.

Formy realizacji zasady łączenia teorii z praktyką w pracy dydaktyczno-wychowawczej nauczyciela mogą być zróżnicowane. Wynika to z faktu wielowymiarowości treści wiedzy teoretycznej oraz różnorodności funkcji jakie w działalności poznawczej człowieka spełniają czynności praktyczne. Najczęściej jednak formy działalności nauczyciela w zakresie łączenia teorii z praktyką sprowadzają się do traktowania otaczającej rzeczywistości jako źródła wiedzy o świecie, jako źródła dydaktycznego służącego upogładowieniu przekazywanych treści oraz jako miejsca do weryfikacji wiedzy teoretycznej²⁰. Z tym wiążą się również czynności nauczyciela, które służą operatywności wiedzy poprzez wdrażanie uczniów do dostrzegania, formułowania i samodzielnego rozwiązywania problemów teoretycznych i praktycznych²¹. Uczniowie po sformułowaniu lub odkryciu problemu, najpierw poszukują pomysłów jego rozwiązania, następnie uzasadniają i opracowuje je w świetle posiadanej wiedzy, wybierając najlepsze rozwiązania, a następnie sprawdzają i oceniają uzyskane rezultaty²². Tak więc w zastosowaniu zasady łączenia teorii z praktyką pomaga nauczanie problemowe, określane niekiedy jako uczenie się przez odkrywanie, które służy rozwijaniu wśród uczniów umiejętności operowania wiedzą teoretyczną w codziennym życiu i w praktycznym działaniu. Implikuje ono potrzebę stosowania przez nauczyciela różnych metod problemowych, wielostronnie aktywizujących uczniów, pozwalających lepiej zapamiętać oraz przyswoić treści i definicje, zasady i prawa oraz przygotować uczniów do zastosowania wiedzy w życiu²³. Tylko w ten sposób możliwy staje się proces przenoszenia praw naukowych w sferę praktyczną oraz podejmowania przez uczniów operacji umysłowych, umożliwiających przekształcanie teorii w praktykę. Łączenie teorii z praktyką pozwala lepiej zrozumieć i zapamiętać różne treści (np. definicje, zasady, prawa), a przy tym przygotowuje uczniów do zastosowania wiedzy w życiu²⁴.

Z tak ogólnie opisanej zasady łączenia teorii z praktyką wynikają różne, szczegółowe wskazania praktyczne, o których powinien pamiętać każdy nauczyciela, a więc także katecheta. Przede wszystkim działania praktyczne uczniów powinny być poprzedzone przekazaniem im określonej porcji wiadomości teoretycznych,

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Tamże.

²⁰ J. S z p e t, jw., s. 108–109.

²¹ Tamże.

²² Tamże.

²³ M. Ś n i e ż y Ń s k i, Dialog edukacyjny, jw., s. 237–239.

²⁴ Tamże.

czyli programowych treści nauczania²⁵. Zaleca się też, by reguły, zasady, definicje i prawa leżące u podstaw uczniowskich działań powstały w wyniku własnej aktywności uczniów²⁶. Każde natomiast działanie praktyczne uczniów powinno być kształcące, czyli wzbogacające całość doświadczeń składających się na proces zdobywania przez jednostkę wiedzy, umiejętności i rozumienia otaczającego ją świata²⁷. Chodzi tu nie tylko o poszerzenie zakresu wiedzy teoretycznej, ale także o rozwój umiejętności. Do tego rodzaju działań potrzebne są odpowiednie warunki, które pozwalają wykorzystać zdobyte wiadomości teoretyczne w codziennym życiu – w sytuacjach problemowych oraz powiązać aktywność intelektualną uczniów z działaniem praktycznym i z efektywnym przekształceniem rzeczywistości.

II. ŁĄCZENIE TEORII Z PRAKTYKĄ W ZNOWELIZOWANEJ „PODSTAWIE PROGRAMOWEJ KATECHEZY”

Podpisany 8 marca 2010 roku znowelizowany tekst „Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce”²⁸, został dostosowany do wprowadzanej od roku 2009/2010 reformy strukturalnej i programowej w kształceniu dzieci i młodzieży. Opisuje on podstawowe założenia programowe nauczania religii w szkole i duszpasterstwa katechetycznego w parafii, a więc określa kwestie merytoryczne i metodyczne katechezy w Polsce²⁹. Uwzględniając postulowaną przez dydaktyków i osoby odpowiedzialne za polską oświatę potrzebę łączenia teorii z praktyką, autorzy zaproponowali obok różnych treści nauczania religii na poszczególnych etapach edukacji szkolnej także działania metodyczne, które służą poznawaniu prawd wiary i norm moralnych w powiązaniu z rzeczywistością społeczną i eklezjalną. Wiedza o Bogu zostaje dostosowana do okresów rozwojowych dziecka w wieku przedszkolnym, ucznia klasy I–III i IV–VI szkoły podstawowej oraz do młodzieży z gimnazjum i szkół ponadgimnazjalnych (w tym z liceum i technikum oraz ze szkoły zawodowej). Autorzy uwzględniają też katechezę adresowaną do osób z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, umiarkowanym i znacznym oraz osób z autyzmem, uczniów niesłyszących lub słabo słyszących, osób niewidzących lub słabo widzących, planując dla nich odpowiednie treści nauczania religii. Na każdym etapie charakteryzują uczniów, a następnie opisują cele katechetyczne – wymagania ogólne, zadania katechezy, zadania nauczyciela religii, treści – wymagania szczegółowe, zalecane warunki i sposób realizacji założeń programowych oraz korelacje nauczania religii z wychowaniem przedszkolnym lub z edukacją szkolną, uzupełniając je o wytyczne dotyczące współpracy środowisk. Wśród tych zapisów można dostrzec uwagi istotne dla łączenia teorii z praktyką. Zwykle są one formułowane w kontekście zadań nauczyciela religii wspomagających uczniów w integralnym

---

²⁵ J. M a s t a l s k i, jw., s. 40–42.

²⁶ Tamże.

²⁷ Tamże.

²⁸ Konferencja Episkopatu Polski, Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce, Kraków 2010.

²⁹ Tamże, s. 9–14.

rozwoju poprzez wielostronną aktywizację, formację postaw, rozwijanie umiejętności i stopniowe wprowadzanie w życie wspólnoty Kościoła. Autorzy słusznie wskazują na wiodącą rolę katechety w kierowaniu procesem nabywania przez uczniów sprawności w posługiwaniu się wiedzą religijną przy rozwiązywaniu problemów egzystencjalnych i wykonywaniu określonych praktyk religijnych. Za istotny uznają także udział nauczyciela religii w nabywaniu przez uczniów umiejętności dokonywania wyborów moralnych w oparciu o rozpoznane podczas szkolnych lekcji religii zasady i normy postępowania. Uwzględniając predyspozycje rozwojowe (intelektualne, emocjonalne, społeczne, religijne) uczniów, proponują treści katechizmowe, które łączą z działaniami mającymi na celu nabywanie różnorodnych umiejętności.

W edukacji przedszkolnej słusznie zauważają, że „obok wiadomości potrzebna jest jeszcze umiejętność łączenia ich z życiem w konkretnych sytuacjach”, czemu mają służyć odpowiednie, podobne działania i postawy wszystkich podmiotów uczestniczących w wychowaniu, a więc rodziców, nauczycieli, katechetów³⁰. Wśród zadań nauczyciela religii autorzy wymieniają m.in.: „tworzenie sytuacji wychowawczych umożliwiających doświadczenie miłości Boga i ich interpretację”³¹ oraz „sprzyjających odkrywaniu, że Bóg jest źródłem wartości i norm”³², „wspólne odkrywanie piękna przyrody i otaczającego świata oraz Boga jako jego Dawcy”³³, „rozwijanie umiejętności uważnego uczestnictwa we Mszy Świętej”³⁴. Zwracają też uwagę na potrzebę pomagania dzieciom w odkrywaniu znaczenia przykazania miłości Boga i bliźniego, inicjowanie sytuacji sprzyjających wspólnej modlitwie dziękczynnej, uwielbienia, przeproszenia i prośby, by w ten sposób kształtować w nich umiejętność modlitwy. Niemniej istotne są również działania związane z rozwijaniem umiejętności społecznych (np. w zakresie kontaktowania się z rówieśnikami i dorosłymi) i uczestnictwa w życiu wspólnoty Kościoła. Służą temu różne gry, zabawy, metody i techniki aktywizujące dzieci podczas zajęć katechetycznych. Niemniej istotne są także różne sytuacje edukacyjne, jakie nauczyciel religii stwarza uczniom celem włączenia ich do aktywnego udziału w liturgii. „Wymaga to przede wszystkim, jak słusznie zauważają autorzy podstawy programowej katechezy, organizacji Mszy Świętych i nabożeństwa dla rodzin z dziećmi w wieku przedszkolnym”³⁵. Obserwując czynności liturgiczne wykonywane przez kapłana i aktywnie włączając się w poszczególne części Mszy Świętej i nabożeństw, dzieci mają okazję do powiązania tego, o czym słyszą podczas katechezy przedszkolnej z tym, czego doświadczają we wspólnocie Kościoła. Tym samym są wspierane w łączeniu treści katechizmowych (teoretycznych) z osobistym doświadczeniem zdobytym w życiu.

Kontynuację łączenia teorii z praktyką daje się również zauważyć w założeniach programowych katechezy inicjacji w sakramenty pokuty i pojednania oraz Eucharystii, czyli na I etapie edukacji szkolnej – w klasach I–III szkoły podsta-

³⁰ Tamże, s. 23.

³¹ Tamże, s. 18.

³² Tamże.

³³ Tamże, s. 18–19.

³⁴ Tamże, s. 19.

³⁵ Tamże, s. 25.

wowej. Autorzy zwracają uwagę na fakt, że nauka dla dziecka staje się środkiem poznania rzeczywistości, czemu sprzyja rozwój wrażeń i spostrzeżeń oraz własna aktywność zewnętrzna. W związku z tym słusznie wymieniają m.in. takie zadania nauczyciela religii, jak: „kształtowanie umiejętności odnajdywania śladów Boga w świecie oraz przyjmowania objawienia”³⁶, „kształtowanie umiejętności włączenia się w świętowanie wiary ludu Bożego (liturgia, rok liturgiczny, polska tradycja okresów liturgicznych)”³⁷, „pomoc w pełnym i aktywnym uczestnictwie w Eucharystii”³⁸, „ukazywanie wybranych wydarzeń z historii zbawienia odnoszących się do życia ucznia”³⁹, „kształtowanie sumienia na podstawie przykazania miłości w Dekalogu i Ewangelii”⁴⁰, „kształtowanie umiejętności szukania płaszczyzny szerzenia dobra i Królestwa Bożego w swoim środowisku”⁴¹, „kształtowanie umiejętności rozwoju własnej osobowości na przykładzie wzoru świętych”⁴². Tego rodzaju zadania wymagają powiązania przekazywanych wiadomości religijnych z życiem oraz zastosowania odpowiednich metod wyzwalających działanie uczniów. Są więc ukonkretnieniem zasady łączenia teorii z praktyką. Najbardziej jednak realizacji tej zasady służy „kształtowanie umiejętności nawiązania dialogu z Bogiem i udzielania odpowiedzi na Jego apel”⁴³, „kształtowanie umiejętności modlitwy dziękczynnej, chwalebnej, przebłagalnej, prywatnej i liturgicznej”⁴⁴, „kształtowanie umiejętności nawiązywania kontaktów z rówieśnikami i dorosłymi”⁴⁵, „kształtowanie świadomości przynależności do Kościoła”⁴⁶, „pomoc w zaangażowaniu w różne wspólnoty”⁴⁷ oraz „kształtowanie postaw świadectwa wiary w codziennym życiu”⁴⁸. Każde z tych założeń wymaga dowartościowania własnej aktywności ucznia w procesie poznawania i stosowania wiedzy religijnej oraz osobistego wysiłku intelektualnego w asymilowaniu wiadomości i wykorzystaniu ich w sytuacjach życiowych np. podczas praktyk religijnych we wspólnocie Kościoła oraz w kolejnym etapie edukacji religijnej związanym wprost z katechezą mistagogiczną.

W II etapie edukacji religijnej w szkole, a więc w klasach IV–VI, uczniowie rozwijają się intelektualnie poprzez doskonalenie wszystkich funkcji poznawczych. Potrzebują zatem wsparcia w procesie bardziej świadomego postrzegania wiedzy religijnej jako znaczącej dla budowania autentycznych więzi z Bogiem i z drugim człowiekiem oraz przekształcania otaczającej rzeczywistości. Autorzy podstawy programowej katechezy słusznie zakładają wspieranie uczniów w pogłębianiu umie-

---

³⁶ Tamże, s. 29.

³⁷ Tamże.

³⁸ Tamże, s. 30.

³⁹ Tamże.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ Tamże, s. 31.

⁴² Tamże.

⁴³ Tamże.

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ Tamże, s. 32.

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ Tamże.

⁴⁸ Tamże.

jętności rozwijanych we wcześniejszych etapach edukacji religijnej oraz w odkrywaniu nowych treści i związanych z nimi sprawności. W związku z tym wskazują na potrzebę uzdalniania katechizowanych do: odczytywania wezwania Bożego dla własnego życia, odkrywania wiary jako fundamentalnego czynnika w zrozumieniu świata i własnego życia, czynnego, świadomego włączania się w liturgię Kościoła, celebrowania roku liturgicznego, praktykowania różnych form modlitwy, odczytywania sensu różnych form zaangażowania społecznego oraz motywowania do odpowiedzialnego uczestnictwa w społeczności lokalnej i we wspólnocie Kościoła, jak też do składania świadectwa wiary w różnych sytuacjach życiowych⁴⁹. Skuteczność tak zaplanowanych działań zależy m.in. od odpowiednio zastosowanych metod aktywizujących uwagę uczniów i motywujących ich do poszukiwania uzasadnienia wiary oraz wprowadzających w liturgię i modlitwę⁵⁰. Dlatego słusznie autorzy podstawy programowej katechezy zwracają uwagę na potrzebę powiązania lekcji religii z czynnym udziałem dzieci w liturgii i z systematycznym korzystaniem z sakramentów świętych (zwłaszcza z regularnej spowiedzi i częstej komunii świętej). Za istotne uznają także ożywienie form duszpasterstwa w parafii i kół zainteresowań w szkole. Wszystko to sprzyja bowiem łączeniu teoretycznej wiedzy religijnej z życiem codziennym uczniów i podprowadza pod działania zaplanowanie w kolejnym etapie edukacji religijnej w szkole, a więc w gimnazjum.

Ze względu na wzmocniony rozwój intelektualny i emocjonalny młodzieży gimnazjalnej, słusznie autorzy podstawy programowej katechezy zakładają m.in. pogłębienie podstawowych treści wiary, wyjaśnienie krzywdzących wspólnotę stereotypów na temat Kościoła oraz wspomaganie uczniów w odkrywaniu przekonującej motywacji uczestnictwa w życiu sakramentalnym i wprowadzanie w prywatną lekturę Pisma Świętego⁵¹. Cenne, a zarazem uzasadnione są również planowane działania związane z wdrożeniem do przestrzegania przykazania miłości w zakresie indywidualnym i społecznym oraz dokonywania samodzielnych wyborów moralnych⁵². Wiążą się one z pogłębieniem przygotowania uczniów do podjęcia misji świadectwa o prawdach wiary i wartościach chrześcijańskich we własnym środowisku⁵³. Realizacja tych założeń wymaga zastosowania metod problemowych, stymulujących uczniów do zaangażowania się w stawianie nurtujących pytań i poszukiwanie na nie odpowiedzi oraz służących rozwijaniu umiejętności kształtowania własnych opinii, argumentowania, precyzowania myśli i przekonań⁵⁴. Z tym wiąże się również formacja religijna, którą planują autorzy w parafii – w ramach przygotowania młodzieży do sakramentu bierzmowania⁵⁵. Służy ona realizacji funkcji wtajemniczenia, a tym samym przyczynia się do łączenia teorii z praktyką. Odkryte przez młodzież w toku lekcji prawdy wiary, normy moralne, zasady życia chrześcijańskiego, praktyki religijne nie pozostają bowiem na poziomie poznania teoretycznego. Przeciwnie,

⁴⁹ Tamże, s. 40–42.

⁵⁰ Tamże, s. 42–43.

⁵¹ Tamże, s. 50–58.

⁵² Tamże.

⁵³ Tamże.

⁵⁴ Tamże, s. 58–59.

⁵⁵ Tamże, s. 68–69.

podczas spotkań parafialnych uczniowie mogą zastosować tę wiedzę i doświadczyć na czym polega życie motywowane wiarą chrześcijańską.

Dążenie do łączenia teorii z praktyką uwidacznia się również w podstawie programowej katechezy adresowanej do uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Słusznie autorzy zauważają, że „młodzież pragnie coraz bardziej sama decydować o własnym losie i dokonywanych wyborach”⁵⁶. Niezależnie od tego czy uczy się w liceum lub technikum czy w szkole zawodowej potrzebuje jednak wsparcia w odpowiednim powiązaniu wiedzy religijnej z życiem, czyli w kształtowaniu wynikających z tego umiejętności. Słusznie zatem autorzy podstawy programowej, obok treści katechizmowych, proponują także wprowadzanie młodzieży w liturgię Kościoła domowego, wspieranie w integrowaniu orędzia chrześcijańskiego z życiem ludzkim, uzdalnianie do podejmowania samodzielnych decyzji w oparciu o motywację chrześcijańską, kształtowanie potrzeby świadczenia o wierze w Jezusa Chrystusa na współczesnych areopagach⁵⁷. Tak określone działania mają na celu wspomaganie młodzieży w rozwijaniu w sobie gotowości do dawania świadectwa wiary i zdolności zaangażowania chrześcijańskiego w społeczeństwie⁵⁸. Ich realizacja wymaga zastosowania metod poszukujących, wykorzystujących osobistą wiedzę i umiejętności uczniów, o czym pamiętają autorzy podstawy programowej katechezy⁵⁹. W tym kontekście słusznie też wskazują na potrzebę organizowania dla młodzieży spotkań formacyjnych w parafii⁶⁰. Proponują cykl katechez na temat powołania życiowego, sakramentu małżeństwa i tworzenia Kościoła domowego, trafnie akcentując nie tylko elementy związane z nauczaniem, ale także z wychowaniem i wtajemniczeniem chrześcijańskim⁶¹. Takie planowanie działań edukacyjnych w szkole i formacyjnych w parafii sprzyja powiązaniu wiedzy religijnej z doświadczeniem młodzieży, a więc służy realizacji zasady łączenia teorii z praktyką.

Również w opisie założeń katechezy specjalnej, adresowanej do osób z niepełnosprawnością intelektualną, z autyzmem, niesłyszących lub słabo słyszących, niewidomych lub słabo widzących, autorzy podstawy programowej pamiętają o konieczności powiązania wiadomości religijnych z życiem uczniów⁶². U podstaw planowanych działań katechety znajduje się wychowanie liturgiczne, które ma dokonywać się zarówno przez nauczanie, jak i przez sam udział w liturgii, wychowanie do modlitwy i życia wspólnotowego oraz wprowadzenie do misji⁶³. Wszystkie z tym związane treści nauczania religii zostają przystosowane do adresatów. Autorzy trafnie akcentują potrzebę tworzenia sytuacji edukacyjnych, które sprzyjają odkrywaniu, kim jest Bóg i co mówi w Piśmie Świętym, doświadczeniu Jego miłości, rozpoznawaniu podstawowych zasad życia chrześcijańskiego i wykorzystaniu ich

⁵⁶ Tamże, s. 70.

⁵⁷ Tamże, s. 73–78.

⁵⁸ Tamże.

⁵⁹ Tamże, s. 79–80.

⁶⁰ Tamże, s. 101–102.

⁶¹ Tamże.

⁶² Tamże, s. 103–126.

⁶³ Tamże.

w różnych sytuacjach życiowych⁶⁴. Zwracają też uwagę na organizowanie sytuacji sprzyjających odróżnieniu dobra od zła, podejmowaniu modlitwy indywidualnej i wspólnotowej, rozwijaniu umiejętności komunikacyjnych i wyjaśnianiu doświadczeń w świetle wiary⁶⁵. Realizacji tych założeń mają służyć odpowiednio dobre metody, formy i środki dydaktyczne. Słusznie jednak autorzy za najważniejszy element metodyczny uznają autentyczny dialog nauczyciela religii z uczniami, bez względu na rodzaj i stopień ich niepełnosprawności intelektualnej czy fizycznej⁶⁶. Zwracają też uwagę na rolę wspólnoty parafialnej w powiązaniu treści religijnych, jakie uczniowie poznają podczas szkolnych lekcji religii z życiem⁶⁷. W Kościele dokonuje się bowiem wtajemniczenie chrześcijańskie uczniów, które służy łączeniu teorii z praktyką. Dlatego katecheza parafialna dla osób szczególnej troski spełnia decydującą rolę w stopniowym, dostosowanym do rozwoju psycho-fizycznego wprowadzaniu uczniów w dialog z Bogiem oraz do wspólnoty Kościoła. Przyczynia się też do budzenia w katechizowanych pragnienia życia zgodnie z zasadami chrześcijańskimi⁶⁸.

Wszystkie, wyżej opisane działania, jakie planują autorzy znowelizowanej podstawy programowej katechezy, wynikają wprost z założeń zasady łączenia teorii z praktyką. Daje się w nich zauważyć wyakcentowanie potrzeby harmonijnego powiązania wiedzy religijnej z praktyką codziennego życia. Teoretyczne treści nauczania religii stanowią podstawę do zrozumienia rzeczywistości i przekształcania jej przez uczniów. Co więcej, poznanie przez dzieci i młodzież prawd objawionych ma prowadzić do przemiany wewnętrznej oraz do podejmowania czynów motywowanych wiarą. Każda zatem treść katechizmowa, którą uczniowie odkrywają, i której uczyć się na pamięć wymaga najpierw zrozumienia i odniesienia do osobistego doświadczenia, a następnie zastosowania jej w sytuacjach problemowych – zarówno podczas szkolnych lekcji religii i spotkań parafialnych, jak też w codziennym życiu – w interakcjach społecznych. W ten sposób wiadomości religijne, które katechizowani rozpoznają podczas lekcji religii i spotkań formacyjnych w parafii mają decydujący wpływ na jakość spotkania z Bogiem oraz na kształtowanie postaw motywowanych wiarą. Mogą one inspirować uczniów do chrześcijańskiego działania w szkole, w gronie rówieśników, w rodzinie, we wspólnocie Kościoła i w środowisku społecznym.

III. IMPLIKACJE KATECHETYCZNE

Ogólnie opisane w znowelizowanej podstawie programowej katechezy wskazania związane z realizacją zasady łączenia teorii z praktyką wymagają ukonkretnienia nie tylko na etapie tworzenia nowych programów nauczania religii, ale także podręczników i materiałów katechetycznych. Twórcy pomocy dydaktycznych i me-

---

⁶⁴ Tamże.

⁶⁵ Tamże.

⁶⁶ Tamże.

⁶⁷ Tamże.

⁶⁸ Tamże.

todycznych powinni zatroszczyć się o zaplanowanie nie tylko odpowiednich, bliskich życiu katechizowanych i zrozumiałych dla nich treści, ale także stosownych działań nauczyciela religii na poszczególnych etapach jednostki katechetycznej, a więc we wprowadzeniu, rozwinięciu i zakończeniu. Służą temu przede wszystkim metody problemowe, w których uwzględnia się sytuacje życiowe, ludzkie problemy i dylematy moralne oraz poszukuje ich rozwiązania w świetle Słowa Bożego i nauczania Kościoła. Również w każdej jednostce tematycznej należy zaplanować etap odpowiedzi Bogu na odkryte orędzie ewangeliczne poprzez osobistą, spontaniczną i wspólnotową modlitwę i projektowanie działania motywowanego wiarą. Proponując sposób utrwalania treści nauczania religii, warto też odnieść odkryte treści wiary do różnych sytuacji życiowych uczniów. Poza tym w proponowanych formach pracy domowej nie może zabraknąć zadań, które wymagają poszukiwania właściwego rozwiązania na podstawie odkrytej podczas katechezy wiedzy religijnej. W ten sposób następuje stopniowe, a zarazem systematyczne wspieranie uczniów w kształtowaniu poglądów, przekonań i postaw motywowanych prawdami wiary i normami moralnymi. Katechizowani mają wiele okazji do stosowania zdobytej wiedzy w praktyce, rozwijają przy tym w sobie zdolności działania popartego znajomością oraz rozumieniem prawd wiary i norm moralnych. Takie odwoływanie się do wiedzy religijnej i powiązanie jej z życiem wpływa korzystnie na efektywność nauczania religii. Wymaga jednak odpowiednich działań ze strony katechety. Właśnie nauczyciel religii spełnia decydującą rolę w procesie łączenia teorii z praktyką. Od jego zaangażowania i preferowanych rozwiązań metodycznych w znacznym stopniu zależy powiązanie działań katechizowanych uczniów z nabywaniem odpowiednich umiejętności i z przekształcaniem rzeczywistości. Katecheta, stosując głównie metody poszukujące i problemowe oraz dowartościowując dialog edukacyjny umożliwia uczniom samodzielne zdobywanie doświadczeń. Co więcej, pomaga on katechizowanym nie tylko opanować wiadomości i umiejętności, ale także zdobywać nowe doświadczenia i zastosować wiedzę religijną w codziennym życiu – w warunkach współczesnego świata. Dlatego stosowanie szczegółowych norm wynikających z zasady łączenia teorii z praktyką jawi się jako aktualne wyzwanie dla nauczycieli religii pracujących w szkole i dla duszpasterzy odpowiedzialnych za katechezę w parafii.

**GRUNDSÄTZE DER VERBINDUNG VON THEORIE UND PRAXIS
IN DER AUFFASSUNG DER AUTOREN DER NOVELLIERTEN
„BASIS DES KATECHESELEHRPLANS“**

ZUSAMMENFASSUNG

Der systematische Religionsunterricht in der Schule fordert – ähnlich anderen Unterrichtsfächern –, Respekt vor didaktischen Grundsätzen. Einer davon, welcher besondere Aufmerksamkeit zurzeit gesellschaftlicher und erzieherischer Wandlungen verdient, der die Ausbildungseffizienz steigern und auf die Herausforderungen der sich verändernden Welt antworten soll, ist der Grundsatz der Verbindung von Theorie und Praxis. Seine Führungsrolle wird sichtbar zurzeit gesteuerter Bildung in Verbindung der Fachinhalte mit persönlicher Erfahrung der Schüler sowie mit ihrer Vorbereitung zum Leben in der Gesellschaft. Auch das übergeordnete Lernziel der Religion, das den Schüler zur Begegnung und Freundschaft mit Jesus Christus hinführen soll, sowie die Unterstützung bei der Annahme Seiner Lehre und ihre Befolgung im täglichen Leben weisen auf die Notwendigkeit der Berücksichtigung des Grundsatzes der Verbindung von Theorie und Praxis hin. Im Zusammenhang damit liegt das Ziel der Analysen im vorliegenden Beitrag bei der Suche nach Antworten auf die Frage: Wie fassen die Autoren der novellierten, 2010 genehmigten „Programmgrundsätze der Katechese“ die Verbindung von Theorie und Praxis auf. In der Antwort auf diese Frage wurde zuerst die Genese dargestellt, dann die Idee und Triftigkeit der Verbindung von Theorie und Praxis. Im Endteil wurden katechetische Implikationen beschrieben, die aus den Richtlinien der Autoren der „Programmgrundsätze der Katechese“ folgen, und die wesentlich sind für Schaffende von Programmen, Lehrbüchern und Materialien für den Religionsunterricht.

